

PREKO MARGINE

Dezinformacije o marginaliziranim grupama u bh. medijima

IMPRESSUM

Izdavač

Udruženje građana "Zašto ne"

Urednica

Tijana Cvjetićanin

Metodologija istraživanja

Tijana Cvjetićanin, Darko Brkan, Emir Zulejhić

Obrada i analiza podataka

Emir Zulejhić, Darko Brkan, Mladen Lakić, Milan Jovanović, Amar Karađuz

Studije slučaja

Amina Izmirlić, Elma Murić, Mladen Lakić, Rašid Krupalija

Dizajn i prelom

Alisa Karović

Sarajevo, 29.9.2020.

SADRŽAJ

I UVOD	4
II METODOLOGIJA	5
Uzorak	5
Sistem ocjenjivanja	7
Definicije ključnih pojmova	8
Istraživačka pitanja	9
III ANALIZA PODATAKA	10
Mediji	11
Tipovi medija	13
Broj ocjena po medijima	15
Lokacija medija	17
Fact-checking analize i analizirani članci	18
Fact-checking analize	19
Ocijenjeni članci	22
Broj i vrste ocjena	23
Ocjene po targetiranim grupama: Izbjeglice i migranti	26
Ocjene po targetiranim grupama: Žene	30
Ocjene po targetiranim grupama: LGBT osobe	33
IV INTERPRETACIJA PODATAKA I STUDIJE SLUČAJA	36
Izgradnja narativa o marginalizovanim grupama	39
Migranti i izbjeglice	39
Studija slučaja: Dnevni avaz	40
Studija slučaja: Radio-televizija Republike Srpske	48
Žene	53
LGBT osobe	55
Studija slučaja: Povorka ponosa	58
V ZAKLJUČAK	62

Uvod

Neprofesionalno medijsko izvještavanje o marginalizovanim grupama je odavno prepoznato kao problem od strane međunarodnih i organizacija civilnog društva koje se bave ljudskim pravima. O tome svjedoče prakse poput monitoringa medijskih objava¹, rada sa medijskom zajednicom kroz treninge kojima se novinari/ke nastoje senzibilizirati o ovim temama, ili objavljivanje preporuka za izvještavanje o osjetljivim temama kao što je rodno zasnovano nasilje².

Sa druge strane, iako se dezinformacije često prepliću sa govorom mržnje, isključivosti i netrpeljivosti, medijsko izvještavanje o marginaliziranim grupama obično se analizira sa aspekta diskriminatornog govora, dok se ulozi dezinformacija u izgradnji takvih diskursa posvećuje manje pažnje.

Ovo istraživanje nastoji popuniti neke od tih praznina i ispitati kako izgledaju činjenično pogrešne ili obmanjujuće tvrdnje o grupama koje su izložene diskriminaciji i/ili govoru mržnje u bosanskohercegovačkom društvu (ali i u regiji), te na koji način takve tvrdnje doprinose izgradnji negativnih narativa koji targetiraju marginalizirane grupe.

Materijal za ovo istraživanje preuzet je sa fact-checking platforme Raskrinkavanje, iz rubrike "Preko margine", koja je posvećena dezinformacijama i medijskim narativima koji targetiraju marginalizovane grupe. Dio materijala preuzet je i sa fact-checking platforme Istinomjer, koja se bavi ocjenjivanjem tačnosti nosioca javnih funkcija i političkih aktera/ki. Obje platforme je razvila i vodi organizacija Zašto ne iz Sarajeva.

¹ [Ka pozitivnim praksama 6: Izvještavanje medija u 2018. godini o LGBTI temama u BiH](#), Sarajevski otvoreni centar, 2019.

² Vidjeti, recimo: [Izvan četiri zida](#): Priručnik za novinarke i novinare o profesionalnom i etičkom izvještavanju o LGBT temama, Sarajevski otvoreni centar, 2012; [Priručnik za izvještavanje o rodno zasnovanom nasilju](#), UN Women, 2017.

Metodologija

Uzorak

Uzorak koji je analiziran u ovom istraživanju preuzet je iz baze podataka platforme Raskrinkavanje (rubrika “Preko margine”³) u periodu od nastanka platforme (novembar 2017.) do avgusta 2020. godine. Tokom ovog perioda, Raskrinkavanje je objavilo ukupno 1200 analiza, koje velikom većinom čine **fact-checking analize** (analize koje sadrže provjeru tačnosti i ocjene različitih vrsta medijskih manipulacija u skladu sa metodologijom Raskrinkavanja), te manji broj **analiza medijskog sadržaja** (analize koje se bave različitim pojavama i temama vezanim za medijsku scenu, ali ne sadrže ocjene i provjeru tačnosti).

Od tog broja, ukupno **85 analiza** se bavilo dezinformacijama vezanim za tri marginalizovane grupe: **izbjeglice i migrante, žene, te LGBT osobe.**

U ovih 85 analiza je ocijenjeno **628 članaka**, objavljenih od strane **277 medija**.⁴ Članci koji sadrže dezinformacije kojima se targetiraju marginalizovane grupe dobili su ukupno **1024 ocjene** na fact-checking platformi Raskrinkavanje.

³ Tabela sa bazom podataka rubrike “Preko margine” javno je dostupna i može se preuzeti na [ovom linku](#).

⁴ U ukupnom materijalu platforme Raskrinkavanje mogu se naći i analize dezinformacija koje su objavljene kao sadržaji na društvenim mrežama, bez obzira na to da li su ih prenosili i medijski izvori. U uzorku za ovo istraživanje se, pak, nalazi samo jedan takav slučaj.

Na ovom mjestu je potrebno napomenuti da uzorkom nisu obuhvaćene dezinformacije i diskriminirajući narativi usmjereni na dominantne nacionalne/etničke grupe (konstitutivne narode) u Bosni i Hercegovini. Ovakvi su sadržaji u ukupnom uzorku relativno česti i predstavljaju redovan segment medijsko-političkog diskursa u BiH, kojim smo se bavili u istraživanju fokusiranom specifično na političke dezinformacije.⁵

Uzorak, takođe, ne obuhvata ni dezinformacije o drugim marginalizovanim grupama, koje jesu univerzalno diskriminirane u bh. društvu - kao što su, recimo, Romi/Romkinje i druge etničke/nacionalne manjine, ili osobe sa invaliditetom. Razlog tome je to što ove grupe nisu bile targetirane ni u jednom od članaka analiziranih na platformi Raskrinkavanje u protekle tri godine.

Dodatno, platforma “Raskrinkavanje” nema specifičan fokus ni na jednu temu ili oblast, te se bavi svim vrstama činjenično netačnih, upitnih ili manipulativnih tvrdnji koje se pojavljuju u bh. medijskom i online prostoru.

Uzorak koji je analiziran u ovom istraživanju, stoga, ne treba smatrati reprezentativnim niti ova analiza može pretendovati na to da prikazuje pun “spektar” dezinformacija koje targetiraju navedene marginalizovane grupe u bh. medijskom prostoru.

⁵ [Dezinformacije u online sferi: Slučaj BiH](#), UG Zašto ne, 2019.

U tom smislu, svi zaključci ove analize ograničeni su na njene okvire i treba ih posmatrati kao indikativne nalaze koji će, nadamo se, potaći nova i iscrpnija istraživanja odnosa između dezinformacija i diskriminatornih narativa.

Sistem ocjenjivanja

Ocjene tačnosti koje se pojavljuju u ovom istraživanju predstavljaju ocjene koje u svom radu koristi fact-checking platforma Raskrinkavanje.⁶

Raskrinkavanje zasebno ocjenjuje svaku medijsku manipulaciju koja se pojavi u jednom medijskom izvještaju, zbog čega jedan članak može imati više ocjena. Baza podataka stoga sadrži više ocjena nego ocijenjenih članaka.

Pored toga, ukoliko se ista medijska manipulacija pojavi u člancima više medija, svi članci će dobiti istu ocjenu i biti evidentirani u istoj fact-checking analizi.

Ocjene, članci, fact-checking analize i nazivi medija čine osnovni set podataka iz baze Raskrinkavanja na osnovu kog je odabran uzorak koji je analiziran kako bi se odgovorilo na istraživačka pitanja.

⁶ Detaljan pregled ocjena koje koristi Raskrinkavanje dostupan je na [ovom linku](#).

Definicije ključnih pojmova

Dezinformacijske taktike

Za potrebe ovog istraživanja, pod ovim pojmom podrazumijevamo specifične postupke plasiranja činjenično netačnih i/ili manipulativnih tvrdnji, to jest vrste manipulacija kojima se gradi ili održava određeni diskriminirajući narativ.

Diskriminirajući narativi

Za potrebe ovog istraživanja, pod ovim pojmom podrazumijevamo istrajne negativne predstave ili stereotipe o određenoj grupi, koje se u značajnoj mjeri grade ili održavaju putem plasiranja činjenično netačnih i/ili manipulativnih tvrdnji u javnom prostoru, a koje se koriste da opravdaju ili učtste neravnopravan položaj takve grupe u društvu.

Marginalizovana grupa

Pod ovim pojmom podrazumijevamo grupe koje su podjednako izložene diskriminaciji u svim segmentima bh. društva na osnovu određenog inherentnog svojstva, kao što je rodni identitet, seksualna orijentacija, rasno ili drugo porijeklo, invaliditet, itd.

Targetirana grupa

Pod ovim pojmom podrazumijevamo društvenu grupu koja dijeli određeno zajedničko svojstvo na osnovu kog je ona, ili individua koja je u određenom svojstvu predstavljena, ciljano predstavljena u negativnom svjetlu putem korištenja medijskih manipulacija.

Istraživačka pitanja

U ovom istraživanju ćemo nastojati da odgovorimo na sljedeća pitanja:

Koje se dezinformacijske taktike koriste za građenje narativa koji su diskriminatorni prema određenim društvenim grupama?

Koji je sadržaj dezinformacijskih narativa i kakvu sliku targetiranih grupa formiraju u bh. javnosti?

Analiza podataka

Baza podataka Raskrinkavanja može se statistički analizirati iz više uglova, u zavisnosti od toga koji tip podataka se posmatra: fact checking analize, ocijenjeni članci, mediji, ili same ocjene tačnosti medijskog sadržaja. Svi se ovi parametri takođe mogu porediti u odnosu na specifične targetirane grupe, kojih je u ovom uzorku tri: migranti/izbjeglice, žene i LGBT osobe (lezbejke, gej, biseksualne i transrodne/transseksualne osobe).

Koji god parametar da se uzme kao osnova za analizu baze podataka, uzorkom dobijenim iz rubrike "Preko margine" dominiraju dezinformacije koje targetiraju migrante i izbjeglice u BiH. Drugim riječima, najviše medija, analiza, članaka i ocjena za predmet ima dezinformacije kojima su targetirani migranti i izbjeglice.

Mediji

Mediji u bazi podataka Raskrinkavanja su razvrstani u sedam kategorija, na osnovu sistema klasifikacije koji je razvijen za potrebe prethodnog istraživanja.⁷

Osnovni principi po kojima su definisane tipovi medija su odnos vlasničke strukture, kanala komunikacije i tipa organizacije medija, a detaljno objašnjenje je dostupno u istraživanju.

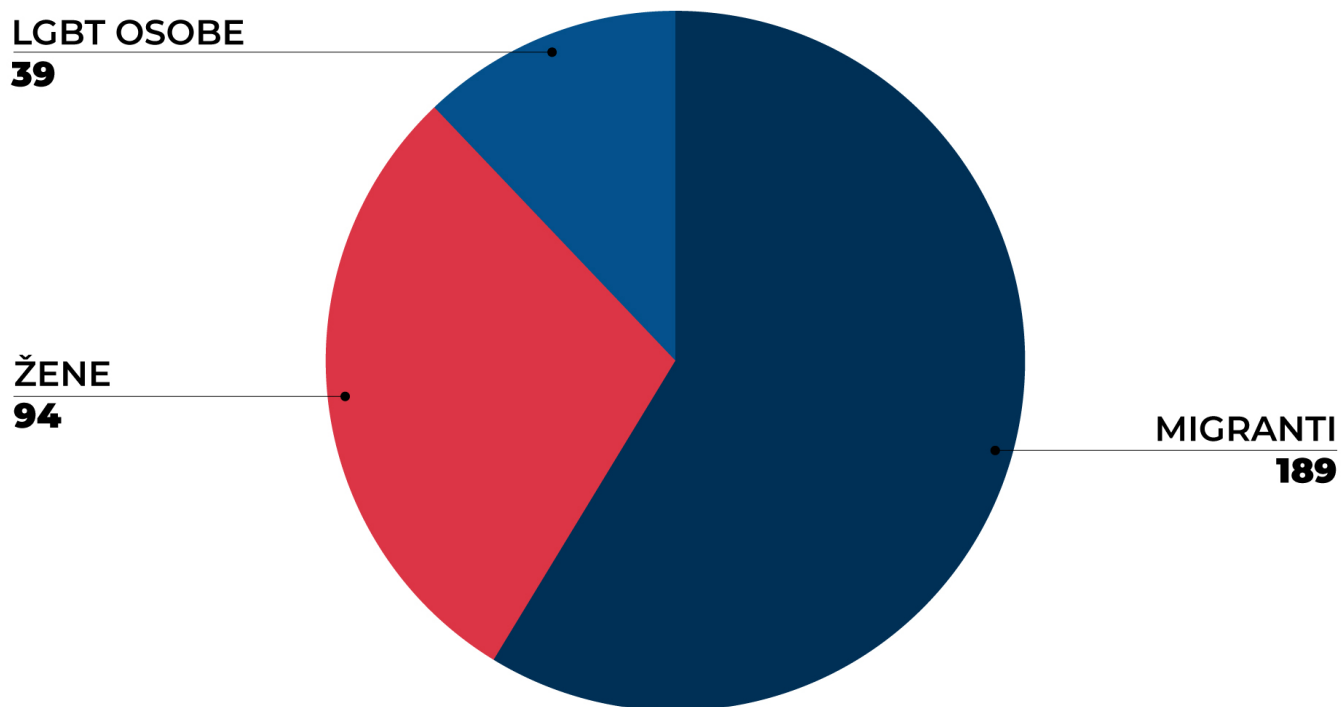
Tipovi medija koji se koriste u ovoj radnoj klasifikaciji su:

1) javni mediji 2) javne novinske agencije 3) privatne novinske agencije 4) komercijalni mediji 5) online mediji 6) anonimni portali i 7) društvene mreže. Uzorkom je obuhvaćeno ukupno 277 medija.

Najveći broj medija, njih **189**, objavljivao je dezinformacije migrantima i izbjeglicama, zatim o ženama (94), te o LGBT osobama (39).

Mediji koji su objavljivali dezinformacije o dvije ili tri marginalizovane grupe, ubrojani su u svaku takvu kategoriju, zbog čega je zbir medija po kategorijama (322) veći od ukupnog broja medija (277).

⁷ Dezinformacije u online sferi: Slučaj BiH, UG Zašto ne, 2019.

* Broj medija koji su objavili dezinformacije o marginalizovanim grupama

Tipovi medija

Dezinformativne sadržaje o marginalizovanim grupama najviše su objavljivali anonimni portali, njih **166**, od čega 97 portala o migrantima i izbjeglicama, 68 o ženama, te 21 o LGBT osobama.

Zatim slijede online mediji (61), od čega je 47 objavljivalo dezinformacije o migrantima i izbjeglicama, 16 o ženama i 12 o LGBT osobama.

Na trećem mjestu su komercijalni mediji (35), među kojima je 31 za metu dezinformacija imalo migrante i izbjeglice, 10 žene i 3 LGBT osobe.

Zastupljenost javnih medija i ovdje je, kao i u istraživanju političkih dezinformacija, zabrinjavajuća⁸ s obzirom na to da je njihov broj generalno mali, a da se u uzorku našlo čak 12 javnih medija (9 medija i 3 agencije).

⁸ Isto, str. 8, 29. i dalje

Vrsta medija	Dezinformacije o migrantima i izbjeglicama	Dezinformacije o LGBT osobama	Dezinformacije o ženama	Ukupan broj
Anonimni portal	97	68	21	166
Online medij	47	16	12	61
Komercijalni medij	31	10	3	35
Javni medij	9	0	1	9
Javna agencija	2	0	1	3
Privatna agencija	2	0	0	2
Facebook	1	0	1	1
Ukupno	189	94	39	277

* Tipovi medija ukupno i po targetiranim grupama

Broj ocjena po medijima

Medij koji je u ovom uzorku dobio najviše ocjena (**64 ili 6,25%**) je anonimni portal Antimigrant,⁹ u potpunosti posvećen širenju mržnje prema migrantima i izbjeglicama.

Na drugom mjestu je takođe anonimni portal Novi sa ukupno 59 ocjena (dominantno targetira žene), te Avaz sa 44 ocjene (dominantno targetira migrante i izbjeglice).

Radio televizija Republike Srpske, RTRS, sa 16 ocjena je jedini javni emiter među 10 medija sa najviše ocijenjenih dezinformacija u uzorku.

⁹ Stranica antimigrant.ba anonimna je utoliko što nema objavljene podatke o vlasništvu i uredništvu, ali se iz [registracije domene](#), te iz sadržaja na [društvenim mrežama](#), vidi da je njen vlasnik Fatmir Alispahić.

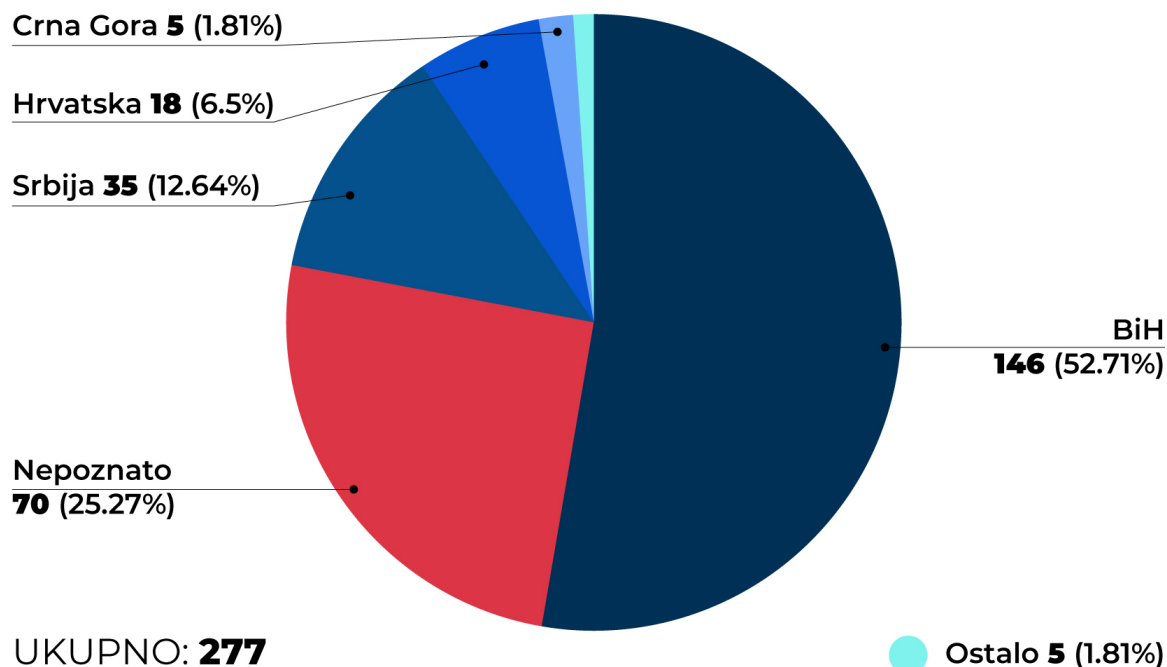
Naziv medija	Ukupno ocjena	Procenat ocjena
Antimigrant	64	6.25%
Novi	59	5.76%
Avaz	44	4.30%
USN	18	1.76%
Srpska info	18	1.76%
Alternativna televizija	17	1.66%
RTRS	16	1.56%
Hayat	14	1.37%
Informer	13	1.27%
Nezavisne novine	12	1.17%

* Deset medija sa najviše ocjena u uzorku

Lokacija medija

Najviše medija u uzorku je iz BiH (146 od 277), zatim iz Srbije (35), Hrvatske (18), Crne Gore (5), te iz ostalih zemalja (3), dok za 70 njih nije moguće utvrditi lokaciju.

Srazmjera zastupljenosti različitih lokacija medija u uzorku se uglavnom poklapa sa onom u cijeloj bazi Raskrinkavanja, ukazujući na to da se dezinformacije o marginalizovanim grupama "šire" regijom po sličnom obrascu kao i ostale.

* Lokacija medija u uzorku

Fact-checking analize i analizirani članci

Kako je već navedeno, uzorak za ovo istraživanje čini **85 analiza** u kojima je ocijenjeno **628 članaka**, objavljenih od strane **277 medija** i koji su dobili ukupno **1024 ocjene** na fact-checking platformi Raskrinkavanje.

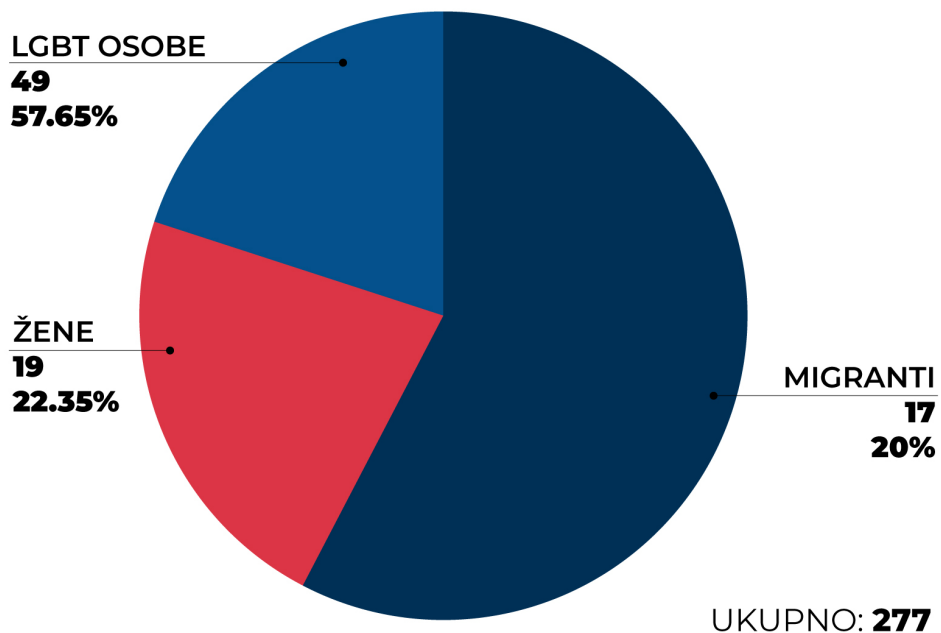
U jednoj fact-checking analizi se najčešće ocjenjuje više članaka, te jedan članak može dobiti više ocjena. Odnos između tih varijabli u ovom uzorku je takav da je u jednoj analizi u prosjeku ocijenjeno **7,3 članaka**, dok jedan članak u prosjeku ima **1,63 ocjene**.

Poređenja radi, u uzorku dobijenom iz iste baze podataka koja je filtrirana za potrebe istraživanja političkih dezinformacija, odnos između analiza i članaka je bio značajno drugačiji (u prosjeku 2,65 članka po analizi), dok je odnos između članaka i ocjena bio približno isti (1,49 ocjena po članku).

Dakle, broj članaka po analizi u slučaju marginalizovanih grupa značajno je veći u odnosu na političke dezinformacije, što znači da u slučajevima kada su targetirane ove grupe postoji tendencija da jednu dezinformaciju prenese veći broj medija nego kada su u pitanju političke dezinformacije.

Fact-checking analize

Od ukupno 85 analiza u uzorku, njih **49 ili čak 57.65%** je za temu imalo dezinformacije o migrantima i izbjeglicama. Zatim slijede analize medijskih manipulacija koje targetiraju žene (**19 ili 22.35%**), te LGBT osobe (**17 ili 20%**).

* [Broj analiza](#) u uzorku

Prema metodologiji Raskrinkavanja, jedna analiza se bavi jednom temom, to jest u njoj se ocjenjuje jedna ili više tvrdnji koje su se pojavile u istom članku, ili u više članaka koji se bave istom temom i/ili prenose tvrdnje jedni od drugih.

U odnosu na teme analiza iz ovog uzorka, ponovo dominiraju one u kojima su targetirani izbjeglice i migranti. Kada se fact-checking analize poređaju po broju medija ocijenjenih u svakoj od njih, među prvih deset analiza nalazi se samo jedna koja ne targetira migrante i izbjeglice - ona o navodnom plaćanju za brak sa ženom sa Islanda.¹⁰ Radi se, međutim, o lažnoj vijesti koja se iznova prenosi i “reciklira” već četiri godine i koju su gotovo isključivo objavljivali anonimni portali, njih ukupno 22.

Nasuprot tome, analiza u kojoj je ocijenjen najveći broj medija (33), bavila se netačnom tvrdnjom da su migranti zapalili kuću u Bileći, koju je izvorno objavila javna novinska agencija SRNA. Istog dana, odatle ju je preuzela javna televizija RTRS, a zatim još tridesetak medija. U ovoj analizi ukupno je ocijenjeno 37 članaka, budući da su 4 medija objavila više od jednog članka na ovu temu.

Nešto manji broj medija prenio je niz članaka dnevnog lista / portala Avaz o navodnom “ilegalnom migrantskom kafiću na Ilidži”. U ovoj analizi ocijenjeno je ukupno 25 medija i 31 članak, a ova je dezinformacijska “kampanja” rezultirala zatvaranjem tog, potpuno legalnog, ugostiteljskog objekta (detaljniji pregled dostupan je u poglavlju “studije slučaja”). Sličnu putanju i intenzitet prenošenja (24 medija i 25 članaka) imale su i neutemeljene tvrdnje da Pakistan “šalje zatvorenike u BiH”.

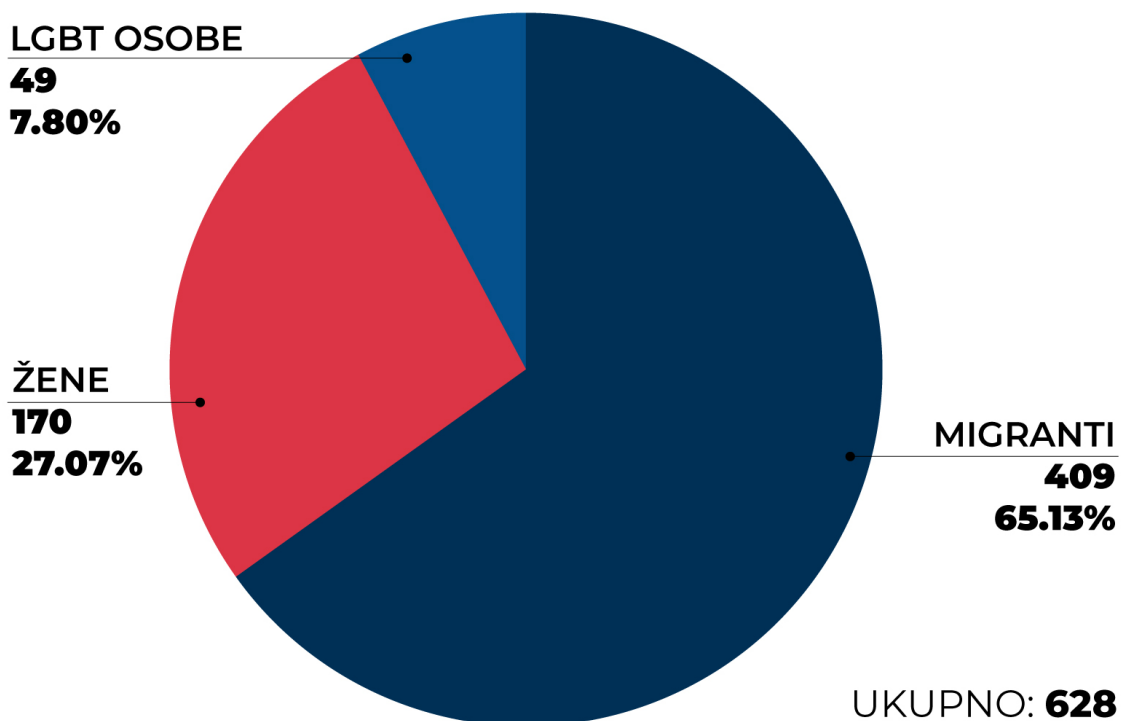
¹⁰ Zulejhić, Emir. [Brak sa ženom sa Islanda ne donosi novčanu nagradu od vlade](#). Raskrinkavanje, 07.12.2018.

Naslov analize	Broj ocijenjenih medija
Migranti nisu “zapalili kuću u Bileći”	33
Kad huškanje “urodi plodom”: Lažna vijest zatvorila “migrantski kafić” na Ilidži	25
Neutemeljene tvrdnje o tome da Pakistan “na migrantske rute šalje zatvorenike” prenijele i novinske agencije	24
Migranti kao “dežurni krivci” za ulične napade	24
Bosnu nije “okupiralo desetine hiljada talibana koji napadaju RS”	23
Brak sa ženom sa Islanda ne donosi novčanu nagradu od vlade	22
Kako je “vijest” sa Youtube-a završila na javnom servisu RS	18
Napad na migrante, ne napad migranata	17
Facebook stranice sa nazivima institucija kao “izvori” za medije	16
Dževad Galijašević u novoj epizodi “destabilizacije regiona”	15

* Dezinformacije koje je prenijelo najviše medija

Ocijenjeni članci

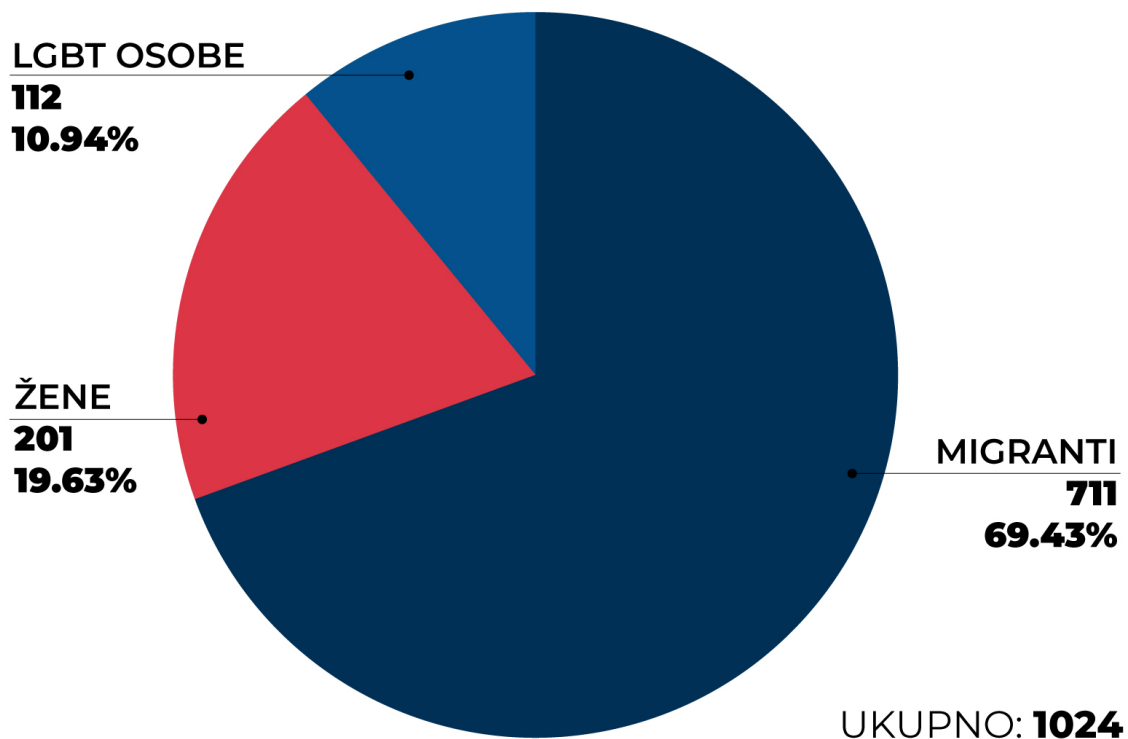
Od ukupnog broja **ocijenjenih članaka** (628), najviše njih (409, ili 65,13%) je također sadržavalo dezinformacije usmjerene ka migrantima i izbjeglicama. Slijede članci sa dezinformacijama vezanim za žene (107) i za LGBT osobe (49).

* Broj članaka po kategorijama

Broj i vrste ocjena

Od ukupnog **broja ocjena** (1024), njih 711 se odnosi na migrante, 201 na žene, dok su članci sa dezinformacijama u vezi sa LGBT populacijom ocijenjeni 112 puta.

* Broj ocjena po kategorijama

Od ukupno 1024 ocjene u uzorku istraživanja, njih 312 odnosi se na lažne vijesti (77) i prenošenje lažnih vijesti (235), to jest na potpuno netačne informacije.

Drugim riječima, blizu jedne trećine (30,46%) ukupnog broja ocjena čine potpuno izmišljene tvrdnje o nekoj od marginalizovanih grupa - najčešće o izbjeglicama i migrantima (213).

Klikbejt je druga najzastupljenija ocjena koja se u uzorku pojavljuje 164 puta (16%), najčešće kao manipulacija kojom se targetiraju žene (81). Zatim slijede ocjene pristrasno izvještavanje (133 ili 12,99%), manipulisanje činjenicama (125 ili 12,21%) i dezinformacija (111 ili 10,84%).

Značajno je istaći i da se ocjena demantirano, koja se daje kada se ispravi ili ukloni činjenična greška u izvještaju, pojavljuje samo 45 puta (4,39%), što pokazuje da vrlo mali broj medija nakon dokazane dezinformacije istu ispravi ili ukloni.

Naziv ocjene	Ukupno ocjena	Procenat ocjena
Lažna vijest (77)		
Prenošenje lažnih vijesti (235)	312	30.46%
Klikbejt	164	16.02%
Pristrasno izvještavanje	133	12.99%
Manipulisanje činjenicama	125	12.21%
Dezinformacija	111	10.84%
Teorija zavjere	78	7.62%
Demantirano	45	4.39%
Greška	41	4.00%
Pseudonauka	9	0.88%
Satira	4	0.39%
Neprovjerenjeno	2	0.20%

* Broj i vrsta ocjena u uzorku

Ocjene po targetiranim grupama: izbjeglice i migranti

Medijske manipulacije koje **targetiraju migrante i izbjeglice**, najčešće se pojavljuju u vidu potpuno netačnih (izmišljenih) tvrdnji - ova je ocjena u uzorku data 213 puta (56 lažna vijest i 157 prenošenja lažnih vijesti).

Na drugom mjestu je pristrasno izvještavanje sa 112 ocjena, manipulisanje činjenicama (83) te dezinformacija (80) i klikbejt (72).

Sa druge strane, ocjene "demantovano" (41) i "greška" (41) nešto su zastupljenije u odnosu na migrante i izbjeglice nego na ostale dvije grupe u uzorku, što pokazuje da su teme vezane za ovu populaciju privlačne medijima koji će ih objaviti bez provjere, ali uz spremnost određenog broja medija da pogrešne informacije i ispravi nakon što se utvrdi da nisu tačne.

Naziv ocjene	Broj ocjena	Procenat ocjena
Prenošenje lažnih vijesti	157	22.08%
Pristrasno izvještavanje	112	15.75%
Manipulisanje činjenicama	83	11.67%
Dezinformacija	80	11.25%
Klikbejt	72	10.13%
Teorija zavjere	66	9.28%
Lažna vijest	56	7.88%
Greška	41	5.77%
Demantirano	41	5.77%
Neprovjereno	2	0.28%
Pseudonauka	1	0.14%

* Broj i vrsta ocjena za temu migranata i izbjeglica

Mediji sa najviše ocijenjenih dezinformacija o izbjeglicama i migrantima

Od ukupno 711 ocjena u uzorku koje se odnose na migrante i izbjeglice, najviše ih je dobio portal Antimigrant (64), zatim Avaz (41), te portal USN (18).

U deset medija sa najviše ocjena u ovoj kategoriji, nalazi se javni emiter RTRS (11), te i dva medija iz susjednih zemalja: Informer iz Srbije (13) i portal Dnevno iz Hrvatske (11).

Naziv medija	Broj ocjena	Procenat ocjena
Antimigrant	64	9.00%
Avaz	41	5.77%
USN	18	2.53%
Alternativna televizija	17	2.39%
Srpska info	16	2.25%
Informer	13	1.83%
Nezavisne novine	12	1.69%
RTRS	11	1.55%
Jabuka TV	11	1.55%
Dnevno.hr	11	1.55%
Srbija danas	10	1.41%
Krajina (.ba)	10	1.41%
Srna	9	1.27%
Pravda	9	1.27%
Kurir	9	1.27%

* Broj ocjena po medijima za temu migranata i izbjeglica

Ocjene po targetiranim grupama: žene

Medijske manipulacije koje **targetiraju žene** u uzorku se pojavljuju u 49 fact checking analiza sa ukupno 201 ocjenom, od kojih je najzastupljeniji klikbejt (81), potom kreiranje i prenošenje lažnih vijesti (68), te manipulisanje činjenicama (16).

Dominantna zastupljenost klikbejta ukazuje na senzacionalistički i profitom motivisan pristup medija kada objavljuju ovakve dezinformacije.

Naziv ocjene	Broj ocjena	Procenat ocjena
Klikbejt	81	40.30%
Prenošenje lažnih vijesti	60	29.85%
Manipulisanje činjenicama	16	7.96%
Dezinformacija	13	6.47%
Pseudonauka	8	3.98%
Lažna vijest	8	3.98%
Teorija zavjere	5	2.49%
Satira	4	1.99%
Pristrasno izvještavanje	3	1.49%
Demantirano	3	1.49%

* Broj i vrsta ocjena za temu žena

Mediji sa najviše ocijenjenih dezinformacija o ženama

U ovoj kategoriji, upadljivo je najzastupljeniji portal Novi sa 57 ocjena. Svi ostali mediji imaju daleko manji, jednocifren broj ocjena.

U ovoj kategoriji nema javnih medija, te se uglavnom radi o tabloidima ili anonimnim portalima, kako iz BiH, tako i iz susjednih zemalja. Među njima su portali Super Čarobni Svijet, Index, Hayat, Fokus (svaki sa po 4 ocjene), te Svjetlo-dunjaluka, Poskok, Novi horizonti, Max portal, Logično, Kurir, Klix, HIP, Espresso i Croative (svaki sa po 3 ocjene).

Ocjene po targetiranim grupama: LGBT osobe

Medijske manipulacije koje **targetiraju LGBT osobe** imaju ukupno 112 ocjena, među kojima je najzastupljenije kreiranje i prenošenje lažnih vijesti (31), te manipulisanje činjenicama (26).

Slijede pristrasno izvještavanje (18), dezinformacija (18) i klikbejt (11). Za razliku od prethodnih grupa, u ovoj kategoriji nema tako izraženih razlika u zastupljenosti različitih ocjena.

U analizama vezanim za LGBT osobe značajno je manji prosječan broj članaka po fact-checking analizi u odnosu na druge dvije grupe. Prosječan broj članaka po analizi u ovoj kategoriji je 2.88, dok je prosječan broj članaka po analizi u cijelom uzorku 7.33.

Naziv ocjene	Broj ocjena	Procenat ocjena
Manipulisanje činjenicama	26	23.21%
Pristrasno izvještavanje	18	16.07%
Prenošenje lažnih vijesti	18	16.07%
Dezinformacija	18	16.07%
Lažna vijest	13	11.61%
Klikbejt	11	9.82%
Teorija zavjere	7	6.25%
Demantirano	1	0.89%

* Broj i vrsta ocjena za temu LGBT osoba

Mediji sa najviše ocjenjenih dezinformacija o LGBT osobama

Od ukupno 112 ocjena u ovoj kategoriji, najviše ih je bilo na portalu Slavorum (10), potom na RTRS i Hayatu (svaki sa po 5 ocjena), a slijedi niz uglavnom anonimnih portala: Zabavne informacije, Vesti net, NTV, Istinom protiv laži, Intermagazin, Index, BH Vijesti, Beograd365 (svaki sa po 4 ocjene) i Vremeplov, Vijesti, Vaseljenska i N Balkan (svaki sa po 3 ocjene).

Interpretacija podataka i studije slučaja

Ukupni nalazi iz uzorka (broj analiza, članaka, ocjena i medija po targetiranim grupama) prikazan je u tabeli ispod.

Nalaz o značajnom broju medija koji su učestvovali u plasiranju različitih dezinformacija vezanih za marginalizovane grupe ukazuje na različite probleme prisutne na medijskoj sceni u BiH, ali i u regiji. Kako pokazuju i studije slučaja, ti se problemi kreću od političke instrumentalizacije kako javnih, tako i komercijalnih medija, sve do “poplave” anonimnih portala napravljenih koji se i ne mogu nazvati medijima u pravom smislu riječi.

No, činjenica da su većinu dezinformacija u ovom uzorku koje su plasirali ili popularizirali anonimni portali ili su “krenule” sa društvenih mreža, prenosili i “ozbiljni” mediji, što ukazuje na alarmantno nizak nivo profesionalnih standarda.

Ocjene poput lažne vijesti, dezinformacije, manipulacije činjenicama i pristrasnog izvještavanja zajedno čine skoro dvije trećine ukupnog broja ocjena u uzorku, ukazujući na mogućnost da mediji u velikoj mjeri imaju jasno definirane “agende” kada objavljuju dezinformacije.

Na to da se ne radi o nehotičnim pogreškama, već o “dezinformacijskim kampanjama” sa ciljem uticaja na mišljenje javnosti o ovim grupama, ukazuje i vrlo slaba zastupljenost same ocjene “greška” (svega 4%). Učestalost klikbejta, pak, ukazuje na to da je prisutan i ekonomski motiv za kreiranje dezinformacija vezanih za marginalizovane grupe - ostvarivanje profita na osnovu čitanosti i/ili reklama.

No, ovi nalazi se ne odnose jednako na sve tri grupe u ovom uzorku, budući da je struktura ocjena za svaku od njih drugačija. Drugim riječima, “taktike” izgradnje narativa, njihov intenzitet i njihov sadržaj, razlikuju se od jedne do druge grupe.

Targetirana grupa	Migranti i izbjeglice	Žene	LGBT osobe
Broj analiza	49	19	17
Broj ocijenjenih članaka	409	170	49
Broj ocjena	711	201	112
Broj medija	189	94	39

Izgradnja narativa o marginalizovanim grupama Migranti i izbjeglice

Migranti, izbjeglice i tražioci azila iz zemalja pogođenih ratom i/ili ekstremnim siromaštvom poput Sirije, Avganistana, Iraka, Pakistana i drugih, već godinama prolaze kroz zemlje regije u pokušajima da dođu do zemalja Evropske unije. Bosna i Hercegovina je, pak, tek od početka 2018. godine postala redovan dio takozvane balkanske rute.

Usljed pojačanih mjera na granici sa Hrvatskom, veliki broj ljudi koji su ovom "rutom" stizali u BiH, iz nje nisu mogli izaći, te su se počeli zadržavati u BiH. Veliki broj migranata i izbjeglica boravio je na otvorenom, bez sredstava za smještaj ili obezbjeđivanje minimalnih uslova poput redovnih obroka i krova nad glavom. U prvom periodu, medijsko izvještavanje o njima uglavnom je odražavalo stavove građana/ki koji su mahom ispoljavali solidarnost i nastojali pružiti pomoć ljudima koji su spavali u parkovima i na autobuskim stanicama. Sve do maja 2018. godine, Raskrinkavanje nije zabilježilo nijednu dezinformaciju koja je targetirala migrante u BiH, iako je bilo sporadičnih primjera ksenofobnih i/ili rasističkih dezinformacija o migrantima u drugim zemljama Evrope, koje su uglavnom bile prenošenje sa portala iz Hrvatske.¹¹

¹¹ Cvjetičanin, Tijana.

[Od lažne prijave do "tumačenja genetskog koda": Obračun sa migrantima koji se nikada nije desio.](#)
Raskrinkavanje, 22.02.2018.

Zulejhić, Emir.

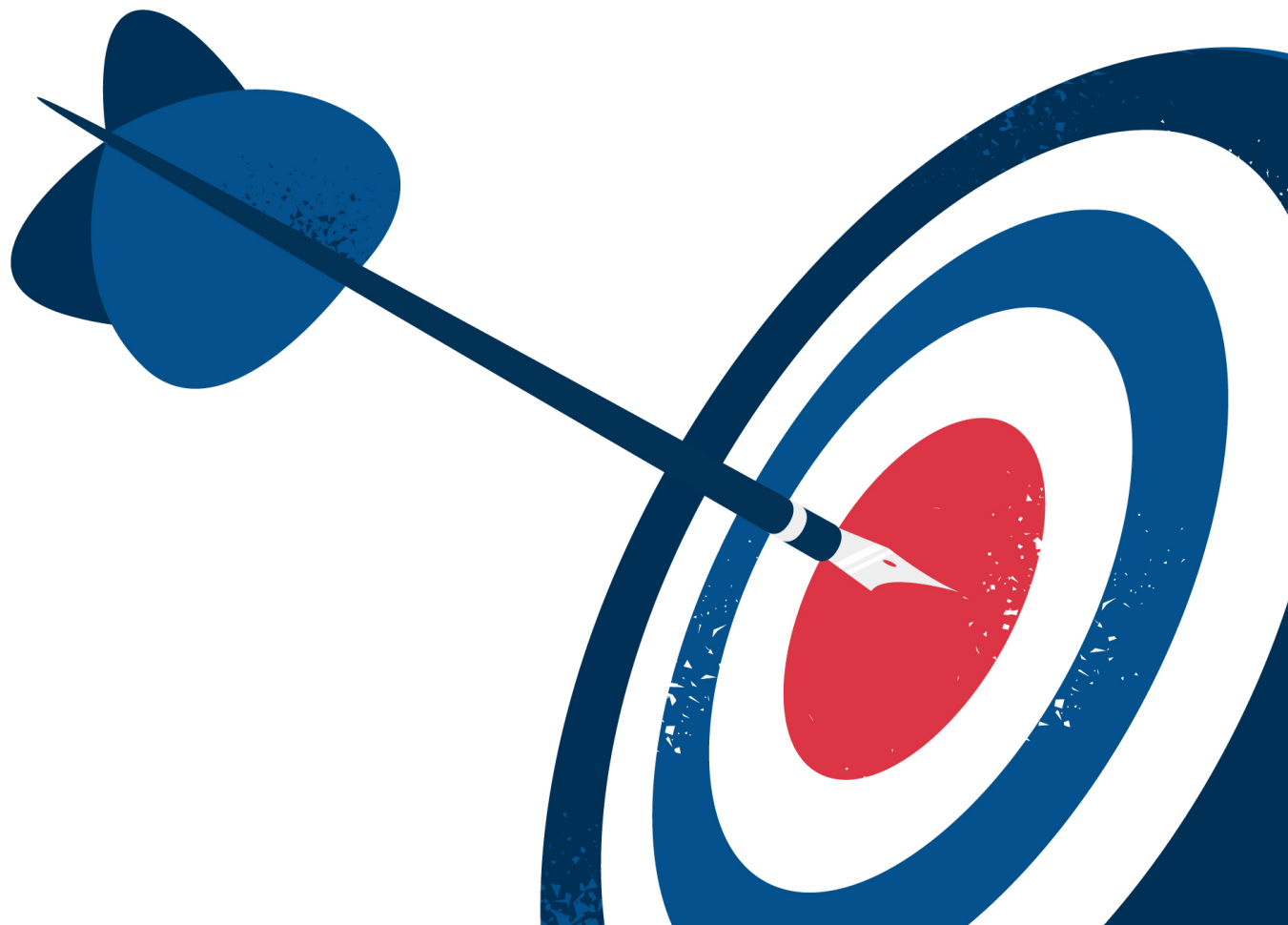
[Migranti lažno okrivljeni za smrt mladića.](#) Raskrinkavanje, 08.01.2018.

Članak koji je obilježio “zaokret” u medijskom izvještavanju o migrantima objavljen je u maju 2018. u Avazu i u njemu se - nasuprot policijskim izvještajima - tvrdilo da “Migranti pljačkaju i tuku u centru Sarajeva”. Broj dezinformacija o migrantima i izbjeglicama je od tog trenutka počeo rasti, a pravu “ekspanziju” je doživio nakon koncentriranja najvećeg broja migranata i izbjeglica u Unsko-sanskom kantonu, to jest u pograničnim dijelovima iz kojih je sa vremenom postajalo sve teže izaći i preći granicu sa Hrvatskom.

Do kulminacije ovog dezinformacijskog narativa je došlo 2019. godine kada se, između ostalog, na bh. online sceni pojavio i portal “Antimigrant” koji je već svojim nazivom, a uveliko i sadržajem, jasno i otvoreno poručivao da je svrha njegovog postojanja raspirivanje mržnje prema izbjeglicama i migrantima. Do tog trenutka, slični su se sadržaji “ustalili” i na društvenim mrežama, gdje se uglavnom objavljuju na anonimnim stranicama.

No, iako su anonimni izvori poput navedenih bili (i ostaju) značajan mehanizam popularizacije ovog narativa, za njegov “prodor” u mainstream medije najviše je zaslužno djelovanje dva medija, koje ćemo detaljno prikazati u studijama slučaja koje slijede.

Studija slučaja: **Dnevni Avaz**

Dnevni avaz, jedna od najtiražnijih dnevnih novina i po sopstvenim tvrdnjama najčitaniji portal u BiH¹², u ovom uzorku je treći po broju ocijenjenih članaka (njih 24), od čega se čak 21 ili 87,50% odnosi na izbjeglice i migrante. Ispred njega se nalaze tek anonimni klikbejt-portal Novi (57), te portal Antimigrant (33). Broj članaka, te broj i vrsta ocjena u ovom uzorku, ukazuju na kontinuiranu negativnu kampanju ovog medija protiv izbjeglica i migranata u BiH.

Od ukupno 44 ocjene, Avazovi članci su najčešće ocijenjeni za pristrasno izvještavanje (12), te za kreiranje (6) i prenošenje (3) lažnih vijesti. Netačni navodi objavljeni na ovom portalu demantovani su u samo tri (12,5%) slučaja.

¹² Livančić-Milić, Biljana.
[“Koji je portal najčitaniji u BiH?”](#).
Raskrinkavanje, 03.04.2019.

Ocjena	Ukupno ocjena	Ocjena za teme migranata	Ocjena za teme žena	Ocjena za teme LGBT populacije
Pristrasno izvještavanje	12	12	0	0
Dezinformacija	8	7	1	0
Manipulisanje činjenicama	6	6	0	0
Lažna vijest	6	6	0	0
Klikbejt	4	3	1	0
Prenošenje lažnih vijesti	3	3	1	0
Demantirano	3	2	0	0
Greška	2	2	0	0
Neprovjereno	0	0	0	0
Satira	0	0	0	0
Pseudonauka	0	0	0	0
Teorija zavjere	0	0	0	0
Ukupno	44	41	3	0

* Broj ocjena Dnevnog avaza ukupno i po targetiranim grupama

Kontinuirana dehumanizacija izbjeglica i migranata

Zajednički “motiv” većine dezinformacija koje je o migrantima objavio Dnevni avaz je njihova kriminalizacija¹³, to jest predstavljanje istih kao nasilnika¹⁴ (čak i u slučajevima kada su zapravo bili žrtve nasilja), trgovaca i/ili uživalaca ilegalnih narkotika¹⁵, “osuđenika” koje u Evropu/BiH “izvozi” Pakistan¹⁶ i sl.

Posljednji narativ direktno je upotrijebljen i u političke svrhe, budući da ga je u javnosti propagirao Fahrudin Radončić, tada ministar sigurnosti BiH, ujedno i osnivač Dnevnog avaza i predsjednik i osnivač političke stranke Savez za bolju budućnost.

Dezinformacije objavljene u Avazu su se, tako, preplitale sa napadima na Radončićeve političke protivnike koji su optuživani da “štite migrante”¹⁷ - koji su prethodno mjesecima dehumanizirani u izvještajima Avaza.

Štaviše, članak ovog medija objavljen u maju 2018. godine¹⁸ može se smatrati početkom medijske hajke protiv migranata u BiH¹⁹, koja se sa stranica Dnevnog avaza u protekle dvije godine preselila i u mnoge druge medije.

¹³ Krupalija, Rašid. [Selektivno izvještavanje i medijska kriminalizacija migranata: Koliko i kakva krivična djela u USK su zaista počinili migranti?](#). Raskrinkavanje, 02.06.2020.

¹⁴ Zulejhić, Emir. [Napad na migrante, ne napad migranata](#). Raskrinkavanje, 15.11.2018.

¹⁵ Murić, Elma. [Dezinformacije i pristrasno izvještavanje o migrantima u Dnevnom avazu](#). Raskrinkavanje, 04.08.2020.

¹⁶ Murić, Elma. [Neutemeljene tvrdnje o tome da Pakistan “na migrantske rute šalje zatvorenike” prenijele i novinske agencije](#). Raskrinkavanje, 06.06.2020.

¹⁷ Zulejhić, Emir. [Dnevni avaz o migrantima i izbjeglicama: Negativna kampanja koja traje](#). Raskrinkavanje, 20.05.2020.

¹⁸ Livančić-Milić, Biljana. [“Avazove” lažne vijesti o migrantima u Sarajevu](#). Raskrinkavanje, 14.05.2018.

¹⁹ Jukić-Mujkić, Elvira. [VIDEO] [Dokumentarni film "Patka"](#). Mediacentar, 21.02.2019.

Medijska kampanja koja je “urodila plodom”

U nizu Avazovih članaka koji su sadržali dezinformacije o migrantima, ističe se “serijal” koji je otpočeo člankom objavljenim 13.08.2020. i rezultirao zatvaranjem ugostiteljskog objekta “Chebbi Boss ‘98” otvorenog svega pola godine ranije u sarajevskom naselju Ilidža.²⁰

Vlasnik kafića bio je Tunižanin sa uredno prijavljenim boravištem i dokumentacijom na osnovu koje je objekat otvoren. Avaz ga je, međutim, predstavio kao kafić koji su “otvorili ilegalni migranti” - ili koji su “ilegalno otvorili migranti” - te naveo da su “pijančenja, tuče i drogiranja” u kafiću ugrozile građane/ke i vlasnike obližnjih ugostiteljskih objekata, zbog čega se čak i Komisija za sigurnost Općinskog vijeća službeno obratila policiji. Priča je sutradan nastavljena člankom o posjeti inspekcije i policije koji su, navodno, namjeravali “zapečatiti” lokal.

Sljedećeg dana, Avaz je izvijestio kako je “pritisak urodio plodom”, jer je vlasnica prostora u kojem se nalazi kafić raskinula ugovor sa “ilegalnim migrantima”.

Policija je za Raskrinkavanje demantovala da je bilo “službenog obraćanja” od strane Komisije, te navela da je u tom kafiću intervenisala samo dva puta, zbog incidenata u kojima nisu učestvovali migranti.

²⁰ Krupalija, Rašid, [Kad huškanje “urodi plodom”: Lažna vijest zatvorila “migrantski kafić” na Ilidži.](#)

Raskrinkavanje, 27.08.2020.

Ove i druge netačne tvrdnje bazirale su se na izjavama vlasnika obližnjeg kafića, te su objavljene bez provjere sa navedenim institucijama.

Na osnovu ove priče, izgrađene u potpunosti na netačnim tvrdnjama, dva javna servisa - Federalna televizija i TV Sarajevo - emitovala su priloge o “migrantskom kafiću”, a FTV je objavila i članak o “ilegalno otvorenom kafiću koji nije namijenjen domaćem stanovništu”.

Ukupno 23 portala u BiH i regionu su prenijeli jedan ili više članaka o “ilegalnom” kafiću, a svega pet je objavilo ispravku ili uklonilo članak nakon obavještenja o tome da su objavljene tvrdnje netačne. Avaz nije bio jedan od njih. Svi članci zajedno su ostvarili 6.196 interakcija na Facebooku i Twitteru, od čega samo Avazovi 4.902 interakcije.²¹

²¹ Detaljni podaci o interakcijama koje je ova priča ostvarila na društvenim mrežama dostupni su u [ovoj tabeli](#).

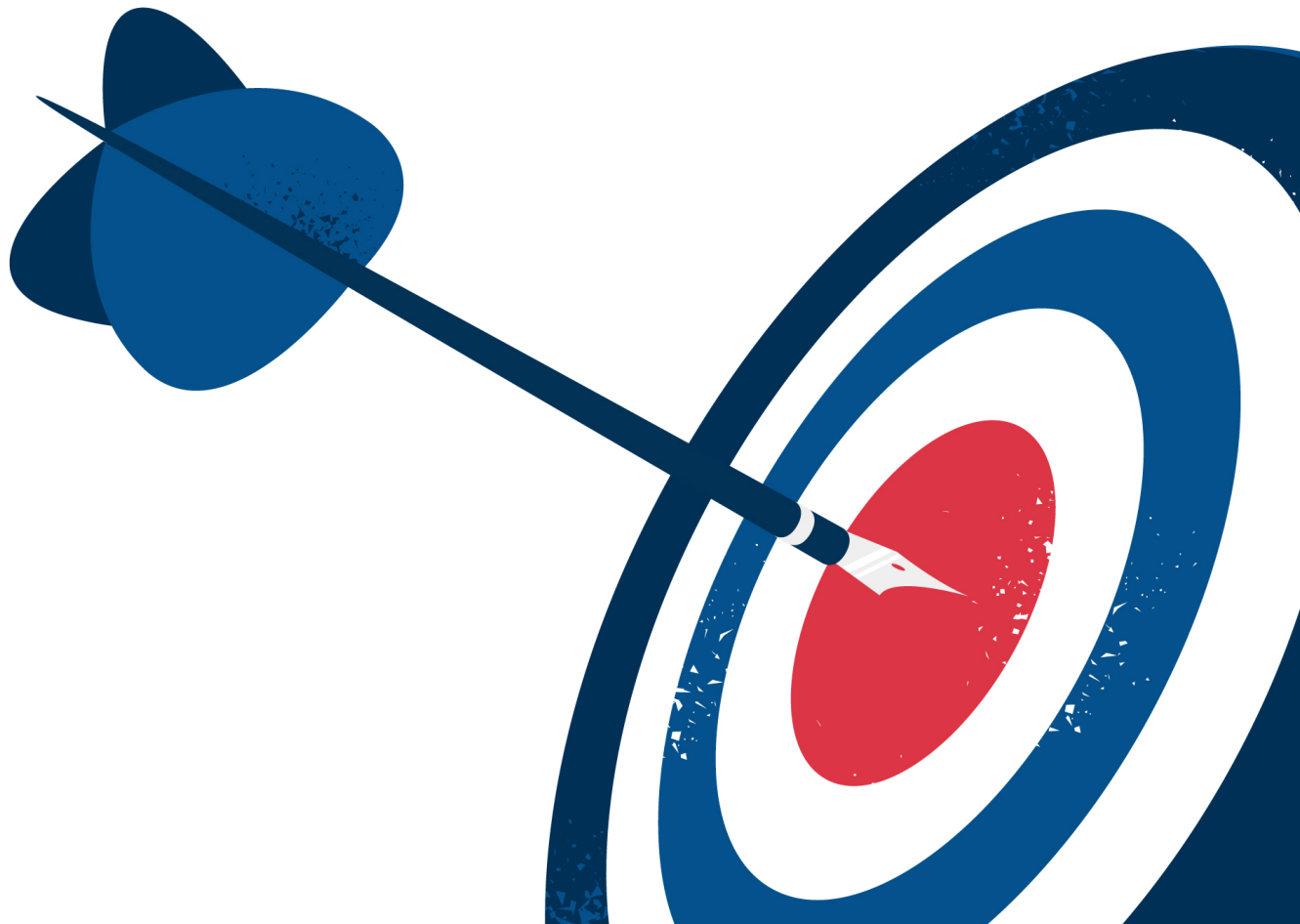
Ocjene po targetiranim grupama: izbjeglice i migranti

Medijske manipulacije koje **targetiraju migrante i izbjeglice**, najčešće se pojavljuju u vidu potpuno netačnih (izmišljenih) tvrdnji - ova je ocjena u uzorku data 213 puta (56 lažna vijest i 157 prenošenja lažnih vijesti).

Na drugom mjestu je pristrasno izvještavanje sa 112 ocjena, manipulisanje činjenicama (83) te dezinformacija (80) i klikbejt (72).

Sa druge strane, ocjene "demantovano" (41) i "greška" (41) nešto su zastupljenije u odnosu na migrante i izbjeglice nego na ostale dvije grupe u uzorku, što pokazuje da su teme vezane za ovu populaciju privlačne medijima koji će ih objaviti bez provjere, ali uz spremnost određenog broja medija da pogrešne informacije i ispravi nakon što se utvrdi da nisu tačne.

Studija slučaja:
Radio-televizija
Republike Srpske

Radio televizija Republike Srpske (RTRS), jedan od tri emitera u okviru Javnog servisa Bosne i Hercegovine, jedini je javni emiter koji se nalazi među 10 medija sa najvećim brojem ocijena u ovom uzorku, sa 8 članaka i ukupno 16 ocjena: 5 članaka i 11 ocjena na temu migranata i izbjeglica²² i 3 članka / 5 ocjena za dezinformacije koje targetiraju LGBT osobe.

RTRS nije imala nijednu ocjenu za dezinformacije kojima se targetiraju žene. Ovaj je javni emiter četiri puta bio izvor, a dva puta prenosilac lažnih vijesti koje targetiraju obje navedene manjinske populacije. RTRS u ovom uzorku nema niti jednu ocjenu “demantovano”, to jest nikada nije objavila ispravku nijedne od ocijenjenih dezinformacija.

Među lažnim vijestima ocijenjenim u uzorku, ističe se izmišljeno pismo nepostojeće ljekarke iz Njemačke koje sadrži otvoreni govor mržnje prema migrantima, koji se u jednom trenutku nazivaju i “životinjama”. Ova priča, potekla sa YouTube kanala opskurnog teoretičara zavjere iz Češke, i dalje je dostupna na stranici RTRS-a.

U dva članka ocijenjena u uzorku, izvor RTRS-a bio je Dževad Galijašević koji je čest sagovornik ovog medija i pored činjenice da je njegov javni profil “stručnjaka za terorizam” izgrađen na iznošenju neargumentovanih teza, a često i potpunih neistina.

²² Od ovih pet članaka, u tri su prenesene iste dezinformacije koje su objavljene i u Avazu, te su obrađena u tri iste analize Raskrinkavanja:

[Migranti nisu “zapalili kuću u Bileći”](#) (06.03.2020.),

[Neutemeljene tvrdnje o tome da Pakistan “na migrantske rute šalje zatvorenike” prenijele i novinske agencije](#) (06.06.2020.) i

[Dezinformacije i pristrasno izvještavanje o migrantima u Dnevnom avazu](#) (04.08.2020.).

U slučaju članka o “zatvorenicima iz Pakistana”, ista dezinformacija je prvobitno iznesena od strane političkog aktera, člana Predsjedništva BiH Milorada Dodika, koji je upravo na RTRS u maju 2020. godine izjavio da je 3.000 građana Pakistana dobilo lažne vize, pozivajući se na podatke ministra bezbjednosti Fahrudina Radončića (vidjeti: Sijah, Dalio. [Nema zvanične potvrde navoda o 3000 ilegalnih viza za građane Pakistana](#). Istinomjer, 08.06.2020.)

²³ Cvjetičanin, Tijana. [Kako je “vijest” sa Youtube-a završila na javnom servisu RS](#). Raskrinkavanje, 01.08.2018.

²⁴ Dizdarević, Emina. [Senzacionalističko izvještavanje o terorizmu širi strah i dezinformacije](#). BIRN BIH / Detektor, 05.12.2019.

Ocjena	Ukupna ocjena	Izbjeglice i migranti	LGBT osobe
Lažna vijest	4	2	2
Teorija zavjere	3	3	0
Pristrasno izvještavanje	2	1	1
Prenošenje lažnih vijesti	2	2	0
Manipulisanje činjenicama	2	1	1
Dezinformacija	2	1	1
Greška	1	1	0
Ukupno	16	11	5

* Broj ocjena: RTRS

Tako je i u ovdje ocijenjenim člancima Galijašević, bez iznošenja bilo kakvih dokaza, migrantsku i izbjegličku krizu povezao sa terorizmom, predstavivši je kao “paravan za ubacivanje vojnika Al Kaide, Nusra fronta i Islamske države”, to jest “mudžahedina i talibana”; te kao plan da se “promijeni etnička struktura u RS i FBiH”.²⁵

RTRS je i u člancima u kojima je targetirana druga marginalizovana grupa - LGBT osobe - posezao za sličnim narativima, koji se baziraju na negativnom prikazu islama i muslimana. Ova televizija je u dva izdanja centralne informativne emisije Dnevnik 2 emitovala dezinformacije o prvom bh. Povorci ponosa, održanoj u Sarajevu 8.9.2019.

²⁵ Zulejhić, Emir. RTRS, [Sputnik i “eksperti” za teorije zavjera.](#)

Raskrinkavanje, 07.11.2018.

Lakić, Mladen. [Dževad Galijašević u novoj epizodi “destabilizacije regiona”.](#) Raskrinkavanje, 14.07.2020.

²⁶ Zulejhić, Emir. [RTRS o Povorci i Sarajevu: Na jednoj strani lažne informacije, na drugoj lažni snimci.](#)

Raskrinkavanje, 10.09.2019.

²⁷ Zulejhić, Emir. [RTRS i još dezinformacija o Povorci ponosa.](#)

Raskrinkavanje, 18.09.2019. .

U prvom slučaju, u najavi ovog događaja Sarajevo je opisano kao grad “puzajućeg šerijata”²⁶ te je iznesena netačna tvrdnja da je i prije 10 godina neuspješno pokušano održavanje povorke ponosa, uz koju su emitovani snimci nasilja koji su zapravo nastali u Beogradu, tokom napada na "Beograd Prajd". U drugom prilogu, višestruko je umanjen broj učesnika/ca povorke, uz opasku da je “konzervativno Sarajevo osudilo paradu ponosa” te isticanje da je održan “kontra skup s islamskim obredima”.²⁷

Postupci izgradnje “dezinformacijskog narativa” o migrantima i izbjeglicama vidni su kako iz ovih studija slučaja, tako i iz podataka strukture ocjena datih dezinformacijama koje targetiraju ovu grupu.

Visoka učestalost ocjene “pristrasno izvještavanje”, ukazuje na tendencioznost i neosjetljivost medija, te zanemarivanje osnovnih postulata novinarske profesije kada je riječ o ovoj grupi, kao i na postojanje “dezinformacijske agende” kod određenog broja medija kada se izvještava o ovoj temi.

Ocjena “teorija zavjere” pojavljuje se 66 puta, ukazujući na to da se situacija sa migrantima i izbjeglicama koristi za kreiranje raznih fiktivnih narativa, uglavnom povezanim sa drugim političkim i ideološkim narativima, što potvrđuju i primjeri prikazani u studijama slučaja.

Sadržaj ovog narativa ukazuje na postupak dehumanizacije izbjeglica i migranata, koji se prikazuju kao nasilni, skloni kriminalu, povezani sa terorizmom i radikalnim ideologijama i sl. Pored rasizma, ovaj narativ sadrži i elemente islamofobije koji se, ironično, nerijetko pojavljuju u medijima koji islamofobiju - barem deklarativno - i sami osuđuju.

1. Žene

U ukupnom uzorku, druga najčešće targetirana grupa su žene, koje se uglavnom pojavljuju kao meta klikbejta - ocjene koja označava obmanjujući naslov, to jest naslov koji najavljuje sadržaj koji ne postoji u tekstu članka. Veliki broj klikbejta u ovoj kategoriji rezultat je prakse online portala - uglavnom onih anonimnih, a u najvećoj mjeri portala Novi.ba²⁸ - da žene prikazuju kao seksualne objekte, koristeći takve naslove kako bi najavili seksualizirani, najčešće nepostojeći, sadržaj članka.²⁹

Tipičan je u tom smislu postupak “sramoćenja” žena, u kom se njihov izgled, način odjevanja, ponašanje ili percepcija tog ponašanja, predstavljaju kao nešto zbog čega bi se žene (ili, u nekim slučajevima, čak i djevojčice³⁰) trebale stidjeti, a koji se, zapravo, koriste kao izgovor za objavljivanje voajerskih sadržaja koji su okarakterisani kao “skandalozni”, “sramota”, “bruka” i sl.

Pored klikbejta, i druge se vrste manipulacija oslanjaju na eksploataciju seksualnosti žena koja se uglavnom tretira kao nešto što ne pripada ženi, već njenom partneru ili pak muškarcima generalno. Takav je primjer lažnih citata pripisanih glumcu Keanu Reevesu, koji žene predstavljaju kao nemoralne, ali i kao nepotpune subjekte - to jest, kao vlasništvo njihovih partnera, muževa koji ih “oblače kao prostitutke”.³¹

²⁸ Murić, Elma. [Klikbejt "specijalnost" portala Novi: Lažno moralisanje i javno sramoćenje žena.](#)

Raskrinkavanje, 31.08.2020.

²⁹ Livančić-Milić, Biljana. [Seksizmom do klikova: Kako “Blic Žena” piše o sportistkinjama.](#)

Raskrinkavanje, 13.10.2018.

³⁰ Livančić-Milić, Biljana. [Lažna moralna panika kao pokriće za voajerizam.](#)

Raskrinkavanje, 24.05.2018.

³¹ Livančić-Milić, Biljana. [Seksističke izjave pripisane Keanu Reevesu - ni krivom ni dužnom.](#)

Raskrinkavanje, 29.11.2018.

Ovaj izmišljeni seksistički “traktat” jedan je od najviralnijih dezinformativnih sadržaja, koji se neprestano iznova reciklira i ima ogromnu popularnost na društvenim mrežama, ukazujući na implicitnu nostalgiju za društvenim odnosima u kojima su žene i pred zakonom bile tretirane kao “vlasništvo” svojih muževa.

Na sličan zaključak navodi i prenošenje potpuno besmislenih “savjeta” za utvrđivanje ženine seksualne “nevinosti”³² - koncepta koji ima smisla jedino u patrijarhalnom sistemu koji tabuizira žensku seksualnost izvan okvira heteroseksualnog braka.

Druga strana istog svjetonazora nalazi se u dezinformacijama kojima se opravdava, banalizira, pa čak i ismijava nasilje nad ženama, uključujući i najteža krivična djela kao što su ubistvo³³ i silovanje³⁴ te seksualno nasilje uopšte.³⁵ Sve se ove pojave jednako beskrupulozno tretiraju kao dio uobičajenog senzacionalističkog “repertoara” za privlačenje klikova.

Generalno, partnersko nasilje čija su žrtva žene se trivijalizira ili čak romantizira, te se srećemo čak i sa medijskim izvještajima u kojima se brutalna ubistva opisuju kao “ljubavna drama”, a ne kao zločin.³⁶

³² Livančić-Milić, Biljana. [Mizoginija i nebuloze, ruku pod ruku](#). Raskrinkavanje, 15.11.2018.

³³ Livančić-Milić, Biljana. [Kada mediji od ubistva naprave “seks skandal”](#). Raskrinkavanje, 17.04.2019.

³⁴ Livančić-Milić, Biljana. [Silovanje kao klikbejt](#). Raskrinkavanje, 20.03.2018.

³⁵ Murić, Elma. [Seksualno nasilje kao “zabava”, “historija” i “zanimljivost”](#). Raskrinkavanje, 08.08.2020.

³⁶ Krupalija, Rašid. [Nasilje kao “ljubavna drama”: Banalizacija i smještanje problema u privatnu sferu](#). Raskrinkavanje, 31.08.2020.

2. LGBT osobe

Većina članaka u ovom uzorku u kojima su predmet dezinformacija LGBT osobe nastala je kao proizvod izvještavanja o jednom događaju - prvom bh. Povorci ponosa. Stoga je i struktura ocjena drugačija u odnosu na generalni uzorak Raskrinkavanja. U ovoj kategoriji nalazimo veću zastupljenost ocjena “manipulisanje činjenicama” i “pristrasno izvještavanje”, dok je ocjena klikbejt, koja je jedna od najprisutnijih generalno, neuobičajeno slabo zastupljena, sa manje od 10% u cijelom uzorku.

Sa druge strane, prosječan broj dezinformacija po jednom članku u ovoj kategoriji je 1,38 - to jest, znatno manji od proseka u cijelom uzorku. Iz ovoga - kao i iz činjenice da su dezinformacije u ovoj kategoriji dominantno objavljivane od strane anonimnih portala - možemo zaključiti da je izvještavanje bh. medija o povorci bilo uglavnom bazirano na činjenicama i da mediji generalno nisu “posezali” za širenjem dezinformacija o ovom događaju. Može se, dakle, reći da su mediji pokazali više senzibiliteta i opreznije su se odlučivali za prenošenje članaka sa ovom tematikom, u vrijeme održavanja događaja koji je, sve do samog održavanja, tretiran kao “visokorizičan skup”. No, kako će se vidjeti i iz studije slučaja, i ovdje je bilo prominentnih izuzetaka.

Osim članaka koji su se odnosili na Povorku ponosa, dezinformacije koje targetiraju LGBT osobe ocijenjene su nekoliko puta i tokom prethodne dvije godine. Ti su primjeri uglavnom podrazumijevali različite varijacije na temu “moralne panike”, to jest prikazivanja seksualne orijentacije i rodnih identiteta koji odudaraju od heteroseksualnog normativa kao prijetećih i opasnih.³⁷

Neutemeljeno poistovjećivanje LGBT identiteta sa patološkim pojavama poput pedofilije, to jest seksualnog zlostavljanja djece³⁸, vuče korijene već iz same činjenice da je prvenstveno homoseksualnost, ali i drugi neheteroseksualni identiteti, do relativno skoro i bila tretirana kao “poremećaj”.

Za ove se narative može reći da se nalaze “negdje između” onih opisanih u prethodnim slučajevima. Dezinformacije o LGBT osobama imaju zajedničku crtu sa dezinformacijama o migrantima utoliko što se i jedna i druga grupa prikazuju kao prijeteće i nasilne, što nije slučaj u narativima koji targetiraju žene.

Sa druge strane, zajednička crta narativa o ženama i LGBT osobama je u tome što su oba ukorijenjena u konzervativizmu, te implicitnom ili eksplicitnom “zagovaranju” tradicionalnih rodnih uloga i odnosa, koji tabuiziraju svaki vid ispoljavanja seksualnosti koji nije povezan sa heteroseksualnim brakom.

³⁷ Livančić-Milić, Biljana.

[Ne postoji “plan za demontiranje porodice”.](#)

Raskrinkavanje, 05.09.2019.

³⁸ Zulejhić, Emir.

[Tačne informacije i homofobne ilustracije.](#)

Raskrinkavanje, 11.01.2018.

U ovom se diskursu prava žena (naročito reproduktivna), jednako kao i prava LGBT osoba, često prikazuju kao negativna po društveni poredak, porodični život, seksualni “moral” i slično, te se nerijetko predstavljaju kao dio urote da se “uništi” određena društvena grupa ili “način života”.³⁹

Sa druge strane, ovi se narativi ponegdje i ukrštaju - takav je, recimo, primjer lažne vijesti o “masovnoj tuči ruskih muškaraca i migranata”, koja spaja rasističke i seksističke narative o tome da je određena demografska grupa (evropski, bijeli muškarac; hrišćanin) ugrožena jednako feminizmom kao i dolaskom migranata koji su pretežno muslimani iz arapskih i/ili afričkih zemalja.

Ovaj konkretan primjer odražava trendove koji su širi od domaćeg “dezinformativnog” prostora. Štaviše, radi se upravo o jednoj od lažnih vijesti koja je prevedena sa ruskog na brojne druge jezike i koja je do sada više puta “obišla” Evropu, uklopivši se u aktuelne narative radikalne desnice u brojnim evropskim državama (a i šire).⁴⁰

³⁹ Zulejhić, Emir.

[Kako je “Saff” izmislio hajku na Samru Ćosović-Haidarević u sarajevskim medijima.](#)

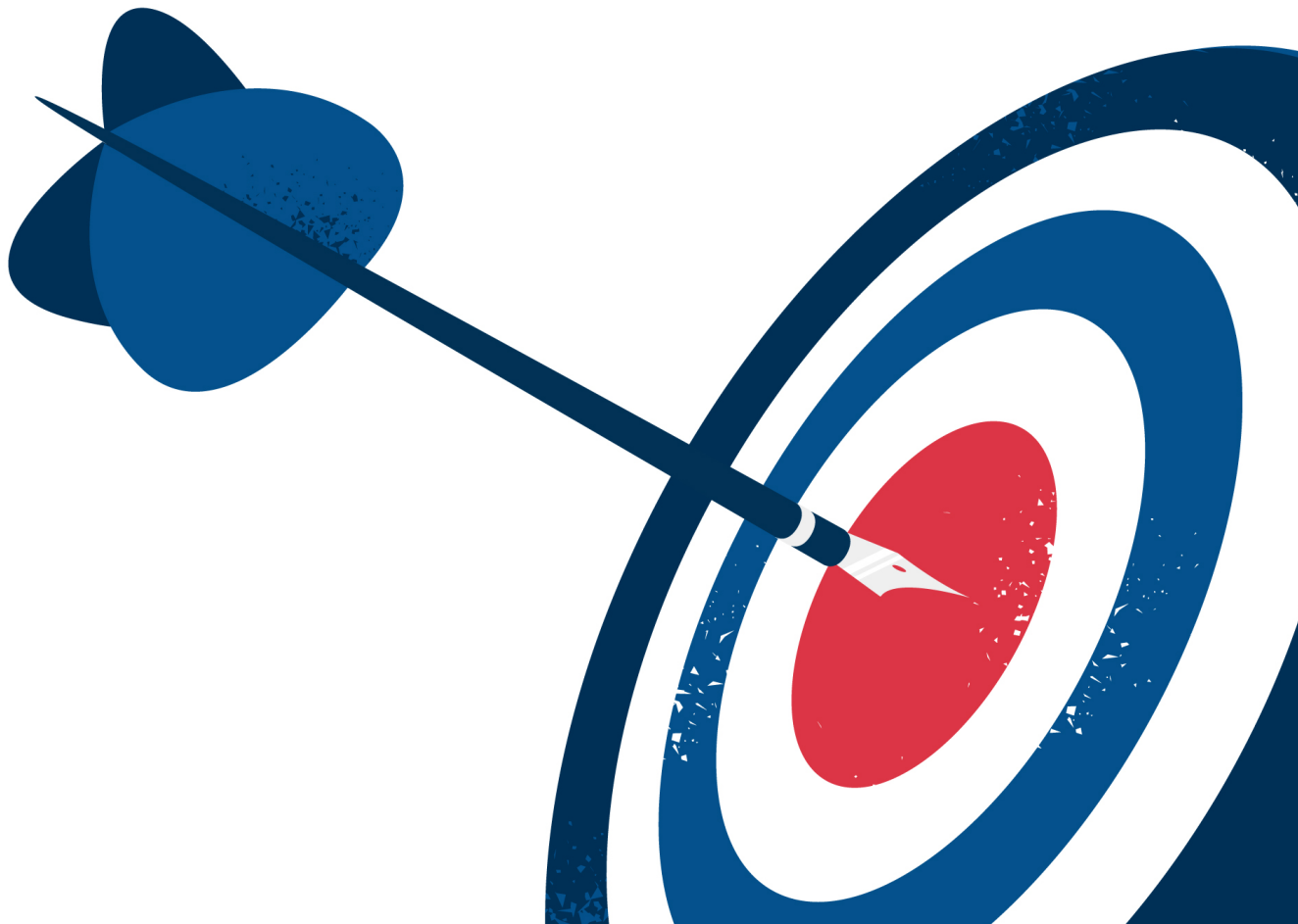
Raskrinkavanje, 12.04.2019.

⁴⁰ Cvjetičanin, Tijana.

[Od lažne prijave do “tumačenja genetskog koda”: Obračun sa migrantima koji se nikada nije desio.](#)

Raskrinkavanje, 22.02.2018.

Studija slučaja: **Povorka ponosa**

Do 2019. godine Sarajevo i Skopje su bili jedina dva glavna grada u regiji u kojima nije nikada održana Povorka ponosa, događaj koji se, zbog načina izlaska u javni prostor manjinske grupe čiji je identitet “tabuiziran”, smatra jednom od značajnih prekretnica u borbi za ljudska prava LGBT osoba.

Još od njene najave u aprilu mjesecu, postojala je zabrinutost da bi na prvoj bh. povorci ponosa moglo doći do nasilja s obzirom da je većina “prvih povorki” u zemljama regije bila napadnuta (održavanje zagrebačkog Prajda 2002. godine, beogradskog 2010, splitskog 2011, itd.), ali i zbog napada koji su se 2008. i 2014. godine desili prilikom otvaranja prvog Queer Sarajevo Festivala i održavanja Međunarodnog festivala queer filma "Merlinka".

Povorka ponosa je održana 8.9.2019. i protekla je bez ikakvih incidenata, te je bila vjerovatno najposjećenija “prva povorka” u regiji. Ujedno je bila i događaj koji je generisao polovinu dezinformacija (56 od 112 ocjena) i većinu ocijenjenih članaka (30 od ukupno 49) u kojima su targetirane LGBT osobe u ovom uzorku.

U ovom slučaju se ponovo srećemo sa zabrinjavajućom činjenicom da su u njihovom kreiranju učestvovali i javni mediji.

Slično gore pomenutom primjeru “izvještavanja” RTRS-a, Hrvatska novinska agencija (HINA) je najavu povorke iskoristila za diskriminatorno izvještavanje ne samo o povorci (koja je opisana kao “homoseksualna parada”), već i o Islamskoj zajednici u BiH. Iako su i predstavnici Islamske zajednice i predstavnici katoličke crkve iznijeli gotovo identične stavove o povorci (nazvavši je “grijehom”, ali i naglašavajući da to ne smije biti povod za nasilje), HINA je svoj članak naslovila: “Islamska zajednica pozvala na bojkot homoseksualne parade u Sarajevu, Katolička crkva na suzdržavanje od nasilja”.⁴¹

Taj je članak sa sličnim (ili gorim) naslovima prenijelo još 8 medija, što iz Hrvatske, što iz BiH. Slične tendencije mogle su se uočiti i u izvještajima drugih medija iz regije.⁴²

Većina ostalih članaka ocijenjenih u ovoj kategoriji takođe je na različite načine “prizivala” napade na povorku koji se nisu desili. U slučaju anonimnih portala i blogova, u vidu objavljivanja “vijesti” o napadima, a sa prilično nedvosmislenom namjerom prikupljanja klikova na račun fabrikovane “ekskluzivnosti” lažnih vijesti koje su mogle djelovati kredibilno u relativno napetoj atmosferi uoči održavanja povorke.⁴³

⁴¹ Zulejhić, Emir.
[HINA i Index: Različito predstavljanje istih poruka.](#)
Raskrinkavanje, 12.09.2019.

⁴² Pisker, Lidija.
[Kako su regionalni mediji izvještavali o bh. Povorci ponosa.](#)
Raskrinkavanje, 26.09.2019.

⁴³ Zulejhić, Emir.
[Povorka ponosa kao povod za zaradu od klikova.](#)
Raskrinkavanje, 24.09.2019.

Livančić-Milić, Biljana.
[Mirza Hatić nije pretukao učesnike Povorke ponosa.](#)
Raskrinkavanje, 19.09.2019.

Članci RTRS-a i HINA-e koji se pojavljuju u ovom uzorku uključuju dezinformacije o Povorci ponosa koje više grade islamofobni nego homofobni diskurs.

Etnonacionalna i vjerska isključivost su faktori koji su dominantno oblikovali i diskriminatorne poruke u javnom diskursu o Queer Sarajevo Festivalu 2008. godine.⁴⁴

Dvanaest godina kasnije, a uzevši u obzir slične elemente koji se javljaju i u dezinformacijama o izbjeglicama i migrantima, može se zaključiti da etnonacionalizmi koji proizlaze iz dominantnih “konstitutivnih identiteta” (i njihovih “pandana” u regiji) i dalje značajno utiču na sve druge politike isključivanja.

Tako i dezinformacije, koje targetiraju manjinske grupe čiji identiteti nisu vezani za one “konstitutivne”, često svoju “žaku” dobijaju upravo iz takvih diskursa.

Posebno je zabrinjavajuća činjenica da se ovaj odnos tako direktno može iščitati iz izvještaja dva javna medija: javnog emitera RTRS, te javne novinske agencije u Hrvatskoj - državi koja je i članica Evropske unije.

⁴⁴ Cvjetićanin, Tijana; Sali-Terzić, Sevima; Dekić, Slobodanka. [Strategije isključivanja: govor mržnje u BH javnosti.](#) Mediacentar Sarajevo, 2010. str. 39

Zaključak

Analiza podataka iz uzorka dobijenog iz baze Raskrinkavanja pokazuje da postoje određene pravilnosti u pogledu sadržaja i “taktika” kojima se targetiraju različite marginalizovane grupe. Izmišljanje informacija koje ove grupe prikazuju u negativnom svjetlu se, tako, prilagođava određenim već postojećim stereotipima, narativima i predstavama u društvu, koje su uglavnom koncentrisane na desnoj, konzervativnoj strani političkog spektra.

U uzorku koji je analiziran u ovom istraživanju nismo naišli na fabrikovanje tvrdnji koje bi se mogle nazvati “ljevičarskim” u smislu ideološke orijentacije, dok je vrlo jak i primjetan uticaj lokalnih etnonacionalizama na oblikovanje ovih narativa. Ono što upada u oči kao “nit” koja povezuje sve tri grupe koje su targetirane ocijenjenim informacijama, jeste veza između **nasilja i dezinformacija** - kako onog

simboličkog, tako i stvarnog nasilja koje se potiče ili opravdava takvim “izvještavanjem” o marginalizovanim grupama.

Primjetno je da se svaka od ovih grupa na neki način pozicionira u odnosu na diskurzivno ili stvarno nasilje kroz vrstu i sadržaj dezinformacija koje ih targetiraju: migranti i izbjeglice, te LGBT osobe se prikazuju kao izvršioc i nasilja, dok se žene prikazuju kao njegove “logične” žrtve, na način koji umanjuje činjenicu da se radi o ponašanju koje jeste (ili bi trebalo biti) društveno neprihvatljivo, te nezakonito.

Istovremeno, takav način prikazivanja sve tri grupe služi kao opravdanje za stvarno nasilje prema njima, te dezinformacije na taj način služe da podrže ili pojačaju već postojeće tendencije ka nasilju usmjerenom prema marginalizovanim grupama - to jest, doprinose samoj njihovoj marginalizaciji.

